

“МАНАС” ЭПОСУНУН ЖҮСҮП МАМАЙ ВАРИАНТЫНЫН КЫРГЫЗ АЛФАВИТИНЕ ОДАРЫЛЫШЫ

Мирзат РАКИМБЕК уулу

Кыргыз-Түрк “Манас” университетинин Түркология бөлүмүнүн докторанты,
Бишкек/Кыргызстан

E-mail: mirzat@manas.kg

Аннотация

Азыркы учурда Кытай Эл Республикасынын Кызыл-Суу Кыргыз Автоном областында жашаган кыргыз эли араб графикасына негизделген жазуу системасын колдонуп келүүдө. Ал жерде жарыяланган бардык публикациялар араб графикасындагы кыргыз жазуусунун негизинде жарык көргөн. Кытай Эл Республикасынын Кызыл-Суу Кыргыз Автоном областында жашаган атактуу манасчы Жүсүп Мамайдын “Манас” вариантынын акыркы жарыяланышы 2004-жылы Шинжаң эл басмасында эки том болуп жарык көрүп, ошол эле жылы аталган басмада кыргыз кирилл жазуусуна түшүрүлүп, бир том болуп жарыяланган. Бул макалада ошол эки башка жазуу системасы аркылуу берилген нускалардын ортосундагы айырмачылыктар жана каталар көрсөтүлүп, ошол каталардын жана алардын ортосундагы айырмачылыктардын эпостун мазмунуна тийгизген таасири жөнүндө сөз болот.

Ачык сөздөр: Манас, манасчы, түп нуска, транслитерация, араб графикасы, кирилл графикасы.

TRANSLITERATION OF “MANAS” BY JUSUP MAMAI INTO CYRILLIC KYRGYZ ALPHABET

Abstract

Nowadays the people who are live in Kyzyl-Suu Kyrgyz Autonomous Prefecture uses the script which based on Arabic alphabet. The all publications there are published in this Kyrgyz script. The variant of “Manas” by famous manaschy Jusup Mamai who lives in that Kyrgyz Autonomy Prefecture was published in 2004 in Xingjian publishing house in two volumes. In the same year and in same publishing house published the “Manas” by Jusup Mamai in Cyrillic Kyrgyz alphabet or rather it transliterated into Cyrillic Kyrgyz script. In this paper we will try to reveal the mistakes and differences of these two books. Also we will try to reveal the meaningless instances of epic which are occurred because of these mistakes and differences.

Key Words: Manas, Manaschy, original text, transliteration, Arabic script, Cyrillic script.

Киришүү

Залкар манасчы Жүсүп Мамай 1918-жылы апрель айында Кытай Эл Республикасынын Кызыл-Суу Кыргыз Автоном областынын Ак-Чий ооданына караштуу Кара-Булак айылынын Меркеч кыштагындагы Ат-Жайлоо деген конушунда туулган. Атасы Мамай аксакал 27 балалуу болуп, алардан үчөөсү – эң улуу уулу Балбай, ортончу кызы Рапыйкан жана эң кичүүсү Жүсүп аман чоңоюшуп, калганы чарчап калышкан.

Жүсүп Мамайдын атасы билимге өтө маани берген, Жүсүптү алты жашынан эле Ыстам кожо деген молдодон окутуп, кат тааныткан. Жүсүп Мамай Ыстам кожонун эки аялы тең сабаттуу кишилер болгондугун айтат жана Ыстам кожонун чоң аялы Кенжекандын өзүнө көп жардам бергендигин эскерет [Мамай, 1994: 7]. Бир аз сабатын жоюп алган соң манасчы Ташкен жана Ыстамбулдан басылган китептерди окуй баштайт. Алгач Казандан басылган китептерди толук окуй албай, кийин абдан машыгып, “Кербала”, “Залзал-Заркум”, “Шаайымаран”, “Кыз-Жибек” жана башка китептерди окуп чыгат. Кийин Назар кары деген кишиден бир айча таалим алат.

Жүсүптүн өз агасы Балбай да жаш кезинен эле жогоруда аталган Ыстам кожодон окуп, сабатын жойгон. Балбай да билимге кызыгып, өз алдынча китептерди кыйнап, өзгөчө, “Манас” айткан кишилерден дастанды жазып алганга көп аракет кылган. Ал ошол чогулткан китеп жана кол жазмаларынын айрымдарын Жүсүптүн окуу аракетин көрүп, инисине берет. Жүсүп Назар молдо кеткенден кийин да окуганды өз алдынча уланга берет. 1926- жылдын аягы 1927-жылдын башында Үсөнакун аттуу молдодон 3 айча окуйт. Атасы Мамай кары да Жүсүпкө агасы Балбай үйрөткөн “Манасты” айттырып, сынак алат жана дастанды айтып жаткан учурда айтылып жаткан эпизодго ылайык үндү басандатуу же бийиктетүү, кыймыл-аракетти ошого жараша ылайыкташтыруу сыяктуу ж. б. ыкмаларды үйрөткөн. 1934-жылы айылга мектеп ачылып, Жүсүп Мамай андан окуп, жазганды мыкты үйрөнүп чыгат. Жүсүп Мамайдын “Манас” айтып калуусунда агасы Балбайдын салымы көп. Анткени, агасы окуп жазганды билген сабаттуу киши болгондуктан кыргыз элине тиешелүү бардык китеп жана кол жазмаларды чогултуп жүргөн эле. Ал “Манастын” белгилүү үч урпагынан сырткары дагы беш урпакка чейин уланганын угуп, аларды издей баштайт. Балбайдын көктөн издегени жерден табылып, таякеси Ыбырайым деген кишинин “Манастын” сегиз урпагын билгенин угуп, андан айтып берүүсүн суранат. Ошентип, Балбай таякеси Ыбрайымдан киши жок жерге барып, жазып отуруп, “Манастын” сегиз урпагын толук жазып алат [Мамай, 1994: 10]. Агасы Балбай 1934-жылы өзүнүн чогулткан китеп жана кол жазмаларынын баарын Жүсүпкө берип, анын “Манасты” окуп, жаттап айтып калышына түздөн-түз себепкер болгон. Жүсүп Мамай атасынын, “*Манас деген бир өткөн олуя, жашың кырк бештен ашагыңча сен айтпа. Жаши киши жакшы-жаман ишке чарпылат*” [Мамай, 1994: 11], – деп айткан сөзүн көңүлүнө түйүп, 1961-жылга чейин “Манасты” айтууга батына албайт. 1962-жылдан баштап Жүсүп Мамайдын айтуусундагы “Манасты” жазып алуу иштери башталып, манасчынын айткан “Манасынын” айрым бөлүмдөрү кагаз бетине түшүрүлө баштайт. Бирок, 1966-жылы өлкө ичинде күчөгөн “Маданий төңкөрүш” манасчыга жана манас изилдөөчүлөргө өз залакасын тийгизип, ошол жылга чейин чогултулган жана жазылып алынган “Манастын” бөлүмдөрү жыйналып, алынып кеткен, ал эми Жүсүп Мамайга жалаа жабылып, камакка алынган. Ошентип, Жүсүп Мамайдын

“Манас” эпосунун Жүсүп Мамай вариантынын кыргыз алфавитине оодарылышы 109

айтуусундагы “Манастын” кагаз бетине түшүрүлгөн алгачкы нускалары дайынсыз жок болгон [Турдубаева, 2006: 106].

Манасчы Жүсүп Мамай башка залкар манасчылардан айырмаланып, “Манасты” өзү жазып, кагаз бетине түшүргөн жазгыч манасчы. 1978-жылдан 1995-жылдарга чейин “Манастын” сегиз урнагын кагаз бетине түшүрүп, толуктап бүтүргөн [Мамай, 1994: 12]. “Манастын” Жүсүп Мамай варианты 1984-жылдан тарта араб ариби менен Кытай Эл Республикасынын Син-Цзянь провинциясында жарык көрө баштады жана бардыгы 18 том болуп басылып чыкты. Жүсүп Мамайдын варианты 230 миң саптан ашуун ыр сабын түзөт.

Ал эми 2004-жылы “Манас” эпосунун Жүсүп Мамай вариантынын жогоруда айтылган 18 тому бириктирилип жана айрым түзөтүүлөр киргизилип, “Шинжаң эл басмасында” кыргыз араб ариби менен эки том болуп жарык көргөн. Ошол эле жылы “Манас” эпосунун бул варианты азыркы кыргыз графикасында, тактап айтканда, транслитерациясы бир китеп болуп “Шинжаң эл басмасында” басылган [Мамай, 2004 (Кирилл графикасында)]. Бул жагдай араб арибинде окуй албаган окурмандарга, өзгөчө, кыргызстандыктарга абдан ыңгайлуу шарт түзүп, аталган чыгарма менен түздөн-түз окуп таанышууга мүмкүнчүлүк берген. Бирок аталган чыгарманын транслитерациясынын дурус жактары менен бирге “буруш” жактарынын да бар экендиги көңүлдү өзүнө бура турган жагдай болуп эсептелет. Мына ушундай жагдайдын өзү бул макаланын жазылуусуна себеп болуп олтурат.

“Манас” эпосунун 2004-жылкы вариантынын араб жана кыргыз графикасындагы нускаларын салыштырып караганда, транслитерация жасалып жаткан учурда көптөгөн кемчиликтер жана каталар кетирилгенин, тактап айтканда, транслитерацияда туура берилбеген жактарын байкадык. Мындай каталардын болушу биздин “Манас” тили боюнча жүргүзүп жаткан илимий иштерибизге бир топ кыйынчылыктарды туудурду. Себеби, негизги тилдик фактыларды тактоодо кайра-кайра араб графикасындагы түп нускага кайрылууну талап кылууда.

“Манас” эпосунун транслитерациясындагы кемчиликтерге көңүл буруудан мурун, алгач транслитерация терминине кайрыла кетсек. Транслитерация (лат. trans – аркылуу жана littera – тамга, ариб) – белгилүү бир графикалык системада берилген текстти, же сөздөрдү башка бир графикалык система аркылуу тамгалап берүү [Лингвистический энциклопедический словарь, 1990: 518]. Демек, мында бир жазуу системасындагы текстти, же сөздөрдү башка бир жазуу системасына эч бир өзгөртүү киргизбестен, түп нускадагы тилдик жана тыбыштык өзгөчөлүктөрүн сактап көрсөтүүнү же мүмкүн болушунча аз өзгөртүү киргизүү аркылуу берүүнү түшүнүү керек.

Жогоруда берилген эреженин алкагында Жүсүп Мамай вариантынын түп нускасы менен кыргыз жазуусу аркылуу берилген транслитерациясында төмөндөгүдөй кетирилген каталарды көрүүгө болот:

Семантикалык жактан кетирилген каталар

“Манас” эпосунун кирилл графикасында басылган нускасында *кан кыл* деген сөз айкашы араб графикасында *кам кыл* деп берилген, ошондой эле *жаагы, чаап, келгени, жетип, Манасы* деген сөздөр да ката жазылып семантикалык жактан мааниси туура туюнтулбай түшүнүксүз болуп калган. Төмөндөгү эки текстти салыштырыңыз:

араб графикасында

Сарытазды *кам кыл*, - деп
 Жол керегин жам кыл, - деп
 Жыйырма миң үйлүү эл менен,
 Букарга көчкөн *жайы* бар.
 Тонун *жаап*, ат тартып,
 Айры өркөч төөлөргө,
 Алтын-күмүш жүк артып.
 Мингизип *жетим* баланы,
 Жетелеп Жакып бастырды.
 Катуулап Жакып *желгени*,
 Карбаластап айылга,
 Караңгыда келди эми.
 Кангайдын болгон аркасы,
 Манжунун болгон *маанасы*,

кирилл графикасында

Сарытазды *кан кыл*, - деп
 Жол керегин жам кыл, - деп
 Жыйырма миң үйлүү эл менен,
 Букарга көчкөн *жагы* бар.
 Тонун *чаап*, ат тартып,
 Айры өркөч төөлөргө,
 Алтын-күмүш жүк артып.
 Мингизип *жетип* баланы,
 Жетелеп Жакып бастырды.
 Катуулап Жакып *келгени*,
 Карбаластап айылга,
 Караңгыда келди эми.
 Кангайдын болгон аркасы,
 Манжунун болгон *Манасы*,

Жогорудагы мисалдарда көрүнүп тургандай эле, түп нускадагы [Мамай, 2004: 161, 5, 9, 12, 154 (Араб графикасында)] белгиленген биринчи ыр сабында камда, даяр кыл деген маанини туюнткан *кам кыл* сөзү кирилл ариби менен берилген нускада [Мамай, 2004: 130, 5, 9, 11, 125 (Кирилл графикасында)] *кан кыл* сөзү кан көтөрүү деген маанини берип, жогорудагы *кам кыл* деген сөз менен эч бир маанилик жакындыгы жок. Экинчи мисалдардагы *жайы* сөзү менен *жагы* сөзүнүн ортосундагы нюанстык айырмачылык контекст ичинде анча билинбегени менен бул эки сөз бири-биринин толук кандуу синоними деп айтуу кыйын. Кийинки мисалдарда берилген *чаап* сөзү ур- маанисиндеги этиш болуп, контекстке да туура келбей турса, түп нускада *жаап* сөзү менен берилип, контекстке маани жагынан толугу менен жуурулушуп турат. Төртүнчү мисалда көрүнүп тургандай эле, *жетим* сөзү менен *жетип* деген сөздүн ортосунда семантикалык жактан асман менен жердей айырмачылык бар, биринчиси заттын белгисин билдирсе, экинчиси кыймыл-аракетти туюндурган сөз болуп эсептелет. Ошондой эле кийинки мисалдарда берилген *желгени* деген сөз менен *келгени* деген сөздөр да маани жагынан айырмаланып, бири жүгүрүү маанисин билдирип, динамикалык кыймыл-аракеттин жаңыдан башталганын туюнтса, экинчиси багыттык кыймыл-аракеттин жыйынтыкталганын туюнтуп турат. Берилген акыркы мисалдардагы *маанасы* деген сөз баш калкалоочу жер, жөлөк деген маанини туюнтуп турса, *Манас* деген сөз энчилүү атты билдирип, баатырдын ысмын туюнтуп турат. Жогоруда айтылган транслитерациядагы бул мисалда Манас манжу элине таандык деген түшүнүктү берип, толугу менен эпостун маани-мазмунун өзгөртүп жибергенин өтө орой ката деп эсептейбиз.

Ошону менен бирге, кээ бир учурларда араб нускасындагы айрым сөздөрдүн ордуна кирилл нускасында таптакыр эле башка сөздөр жазылып калган. Маселен,

“Манас” эпосунун Жүсүп Мамай вариантынын кыргыз алфавитине оодарылышы 111

араб нускасында “Көл түгөнүп чөл болду” деп берилсе, кирилл нускасында “Көл байып чөл болду” деп, *түгөнүп* сөзү өзгөртүлүп берилип калган. Ошондой эле араб нускасындагы “Таңгыттын элин бүт жыйнап” деген саптагы *Таңгыттын* деген сөздүн ордуна кирилл нускасында *Заңдын* деген сөз орун алган!?

Фонетикалык жактан кетирилген каталар

а) Созулма үндүүлөр

Араб арибиндеги нускада (араб нускасында) *жапаа, жаадында, билчүү* [Мамай, 2004: 2, 10, 9 (Араб графикасында)] деген созулма үндүү менен берилген сөздөр, кирилл ариби менен берилген нускада *жапа, жаадында, билчү* [Мамай, 2004: 3, 10, 8 (Кирилл графикасында)] деп, кыска үндүү тыбыштар аркылуу берилсе, кээ бир учурларда, тескерисинче, *бары-жоктон, Дөлөс, капырдын, Бурултокой* [Мамай, 2004: 1, 8, 9, 10 (Араб графикасында)] сыяктуу кыска үндүү тыбыштар менен көрсөтүлгөн сөздөр, *баары жоктон, каапырдын, Дөөлөс, Буурул токой* [Мамай, 2004: 3, 8, 10 (Кирилл графикасында)] сыяктуу созулма үндүүлөр аркылуу берилген.

Ошондой эле, адат өткөн чактын -чу мүчөсү уланган кээ бир сөздөр араб нускасында *келүчү, берүчү, кетүчү, кирүчү, туручу, угучу* деген формада берилсе, кирилл нускасында *келүүчү, берүүчү, кетүүчү, кирүүчү, туруучу, угуучу* ж.б. сыяктуу берилген.

Атоочтуктун -ар мүчөсү катышкан кээ бир сөздөр да араб нускасында кыска үндүү тыбыш менен берилсе, кирилл нускасында созулма үндүү менен белгиленип калган. Мисалы: *айтаар, алаарымды, коноор, угаар, келээрге* ж.б.

б) Тамгалардын ката жазылып калышынан айрым мисалдар:

Эпостун араб нускасында *Каңгай, жыңзы таи, тоңгон* сыяктуу сөздөр кирилл нускасында *Кангай, жыңзы таи, тонгон* болуп берилип калган. Ал эми *калганың, салганың* деген сөздөрдөгү 2-жактын таандык мүчөсү, кирилл нускасында *калганын, салганын* болуп, табыш жөндөмө формасында берилген.

Араб нускасындагы *берсем* деген шарттуу ыңгайдагы сөз 1-жак жекелик сандын мүчөсү аркылуу берилсе, кирилл нускасында *берсең* деп, 2-жак жекелик сандын мүчөсү аркылуу берилип, араб нускасындагы *айлына* деген сөз 3-жактын таандык мүчөсү аркылуу берилсе, кирилл нускасында 2-жактын таандык мүчөсү аркылуу *айлыңа* формасында берилип калган.

Араб нускасындагы к фонемасы менен белгиленген сөздөрдүн айрымдары х фонемасы аркылуу берилген. Бул учурда эң эле көп падыша, хан деген мааниге келген “кан” деген сөз “хан” деп берилип, бирдей графикалык системага түшүрүлүүгө аракет кылынган сыягы, бирок ошол эле маанидеги сөздүн “кан” деп берилген учурлары да аз эмес. Маселен, “*Кан* Мамай аны алганы”, “*Калаш кандын* уулунун”, “*Калмактын каны*-элинен”, “*Ошол кезде Жакып кан*”, “*Кан Жакыпка көнүптүр*” деген саптарда ошол эле сөз к тыбышы менен берилген.

Кирилл нускасындагы “*түбүн касайын*” деген сөз айкашында болсо, з тыбышы с болуп берилип калган, араб нускасында болсо, “*түбүн казайын*” деп берилген. Ошондой эле, к жана г тыбыштарынын да алмаштырылып жазылганын байкоого болот. Мисалы, араб нускасында “*Алгара*” деген ээнчилүү ат жана “*сайдагы*” деген сөз кирилл нускасында “*Алкара*”, “*сайдакы*” деп к тыбышы менен берилсе,

араб нускасындагы “Кулагын көр калкандай” деген сап, кирилл нускасында “Кулагын көр калгандай” сыяктуу г тыбышы аркылуу берилген.

в) Айрым тыбыштардын жазылбай калышы

Араб графикасында басылган нускадагы *сурандым, көзүнө илер, абыдан, кандап, алгалы, балам* деген сөздөр [Мамай, 2004: 155, 153, 9, 11, 12 (Араб графикасында)] кирилл нускасында *сурадым, көзүнө иле, абдан, канда, алалы, бала* формаларында [Мамай, 2004: 126, 124, 9, 11 (Кирилл графикасында)] айрым тыбыштар белгиленбей берилген. Ошол себептен контексттеги маанилерин да түшүнүү кыйын.

г) Ашыкча тыбыштардын орун алышы

Кирилл нускасында берилген айрым сөздөрдүн турпатында ашыкча тыбыштардын да орун алгандыгы байкалат. Булар араб нускасында *баарына, дүңгөсү, басташкан, жылда, арт-артынан, күн-түнү, Айкан* деген формада [Мамай, 2004: 156, 5, 9, 10, 155 (Араб графикасында)] берилсе, транслитерацияда *баарынан, дүңгөсү, басташканы, жылдан, арты-артынан, күнү-түнү, Айткан* ж.б. болуп [Мамай, 2004: 126, 4, 8, 9, 125 (Кирилл графикасында)], сөздөрдүн айкашуусуна туура келбей, контексттеги маанилери да анча түшүнүктүү болбой калган.

Морфонологиялык жана морфологиялык жактан кетирилген каталар

Түп нускадагы терс форманын -ба мүчөсү катышкан *буулукпаган* деген сөз кирилл нускасында *буулукпаган* болуп жазылса, араб нускасындагы *таппапты* деген сөз капыскы өткөн чактын -ып мүчөсү акылуу берилсе, кирилл нускасында *таппайбы* деп чакчылдын -й мүчөсү менен берилип, ошондон улам, -бы суроо уландысы ассимиляция законуна ылайык эки башка вариантта белгиленип калган.

“*Канча миң бооз катындын / Кардын жарып кырылтты*”, “*Айлында бар бир катын, / Өзүбектин жесири*” деген саптардагы *катындын* деген сөз түп нускада илик жөндөмөсүндөгү формада болсо, транслитерацияда *катының* деген формада болуп, 2-жактын таандык мүчөсүн алып калган. Кийинки ыр саптарындагы *айлында* деген сөз араб нускасында 3-жактын таандык мүчөсү жана жатыш жөндөмө морфемасы аркылуу уюшулса, кирилл нускасында *айылда* деп, жатыш жөндөмөсүнүн мүчөсү менен берилген.

Татаал сөздөрдүн жазылышындагы айырмачылыктар

“Манастын” түп нускасында орун алган *Коң төрө, Эсен кан, Дөө кан, куу баш* ж.б. айрым татаал сөздөр кирилл нускасында биригип жазылган. Бул көрүнүш, албетте, азыркы кыргыз жазуу эрежесине ылайык берилген. Бирок “Катада да биримдик болушу керек” дегендей, анда мындай биримдик болбостон, айырмаланып жазылган айрым сөздөр да кездешет. Маселен, түп нускадагы *Байчечекей, Каракытай, Бурултокой* ж.б. айрым сөздөр кирилл нускасында *Бай чечекей, Кара кытай, Бурул токой* формаларында бөлөк жазылып берилген.

Жазылбай калган, же толук берилбей калган темалар жана айрым саптар

“Манас эпосунун араб ариби менен басылган нускасында орун алган айрым темалар жана кээ бир ыр саптары кирилл ариби менен басылган нускада, же толук

“Манас” эпосунун Жүсүп Мамай вариантынын кыргыз алфавитине оодарылышы 113

берилбей калган, же таптакыр эле жазылбай калган. Маселен, “Жомок башы” деп башталган эң алгачкы бөлүмдүн соңунда “*Жолборс Манас өзүнөн, / Жомогунан баштайлы*” деген саптар жана “Кыргыздардын таралышы” деген бөлүмдүн соңунда орун алган “*Көк жалың Манастын / Төрөлүшүнөн баштайлы*” деп берилген саптар араб нускасында жок болсо, жогоруда аталган “Кыргыздардын таралышы” бөлүмүнүн соңу араб нускасында “*Алооке салган кыргызга / Кордуктардан баштайлы*” деп аяктайт. Ошондой эле, араб нускасындагы “Алоокенин кыргызга салган кордугу, Манастын төрөлүшү”, “Бадькөлдүн Карманапка кол салышы, Манастын Карманапка болушуусу”, “Араниктеги төрт баатырдын Көкчөгө чабуулу, Манастын аларды кайта сүрүшү” сыяктуу темалар кирилл нускасында “Манастын төрөлүшү”, “Бадькөлдүн Карманапка кол салышы”, “Араниктеги төрт баатырдын Көкчөгө чабуулу” болуп кыскартылып берилсе, “Манастын атка миниши, Көнтөй менен Шооруктун эдебин бериши”, “Коңурбайдын аштагы зордугу, Кошойдун Манаска киши жибериси”, “Манастын келип ашты башкарышы” ж.б. темалар “Манастын” кирилл нускасында такыр эле белгиленген эмес.

Жогоруда айтылган маселелерден көрүнүп тургандай эле, айрыкча, семантикалык жактан сөздөрдү такыр эле башка мааниге алып барган фонетикалык өзгөчөлүктөрдөн улам жана морфологиялык, морфонологиялык жактан айырмаланып, грамматикалык маанисин өзгөртүп жиберген айрым көрүнүштөрдөн улам транслитерацияланган кирилл нускасы илимий иштерди жүргүзүүгө, тилекке каршы, жараксыз болуп калууда. Ошондой эле, бул нускаларда “Манастын” бардык бөлүмдөрү бириктирилгендиги үчүн абдан көлөмдүү китеп болуп, анын ичиндеги сөздөрдү же саптарды издөө кыйынчылыкка турат. Ошол кыйынчылыкты бир аз да болсо жеңилдетүү максатында китептеги ыр саптарынын алдына, ар бир сапта болбосо да, беш сапта же он сапта бир кылып номер менен белгиленсе, абдан ыңгайлуу болор эле.

Илимий эмес максатта, жалпы эле маалымат алууну, Жүсүп Мамайдын чыгармачылыгы менен таанышууну каалагандар үчүн, албетте, бул китептин мааниси чоң. Ошону менен бирге “Манас” эпосунун бул варианты кайрадан кылдаттык менен иштелип, кыргыз кирилл графикасында басылып чыкса, манастануу боюнча иш-чараларга жана жалпы эле кыргыз филология илимине олуттуу салым кошулары шексиз.

Адабияттар

Мамай Ж. Мен “Манасты” кандай айтып калдым // “Манас” эпосу жөнүндө. Илимий иликтөөлөр жана макалалар, “Шам” басмасы, Бишкек, 1994.

Мамай Жүсүп, Манас, Шинжаң басмасы, Үрүмчү, Т. 1, 2004. (Араб графикасында).

Мамай Жүсүп, Манас, Шинжаң басмасы, Үрүмчү, 2004. (Кирилл графикасында).

Турдубаева Н. Кытайдагы кыргыздардын “Манас” эпосунун 8 бөлүгүнүн жазылыш тарыхынан кыскача маалымат // БГУнун жарчысы, № 2 (6), Бишкек, 2006.